

Petr ČORNEJ, Aleš KNÁPEK, Ladislav MACEK, Pavel ROUS, *Stížný list české a moravské šlechty proti upálení Mistra Jana Husa*, Spolek Za záchranu rodného domu malíře Jana Zrzavého v Okrouhlici, Okrouhlice 2015, 108 s., ISBN 978-80-260-7690-2.

K vydání knížky o protestní akci české a moravské šlechty v roce 1415 se u příležitosti 600. výročí upálení M. Jana Husa v roce 2015 spojili dva regionální historici a archeolog s jedním z nejvýznamnějších českých husitologů univ. prof. Petrem Čornejem. Knižku sice vydal spolek Za záchranu rodného domu malíře Jana Zrzavého v Okrouhlici, ale její autoři jsou vesměs odborní pracovníci Muzea Vysočiny a Státního okresního archivu v Havlíčkově Brodě. Těmto třem organizacím či institucím patří největší zásluha na vydání této obsahově velmi přínosné a graficky krásné publikace. Již na začátku lze zdůraznit, že jedním z hlavních kladů recenzované knihy je záměr více přiblížit a analyzovat životní osudy, sídla a pečeti vyšší i nižší šlechty na části historického Čáslavska a Chrudimska ve spojitosti se zapůjčením a vystavením originálu a pořízením české faksimile druhého exempláře stížného listu z Univerzitní knihovny v Edinburghu ve Skotsku, jenž zachycuje právě 100 signatářů z Čáslavska a Chrudimska.

Knižka se kromě úvodu a německého resumé dělí na pět hlavních částí a kromě toho ještě na tři jakési „mezikapitoly“ pojednávající o třech památných místech: hradu Lipnici, městě Havlíčkově Brodu a tvrzi v Okrouhlici. „Mezikapitoly“ doprovází barevné dvoustrany s fotografiemi, vedutami, archiváliemi, znaky a obrazy vázícími se k pojednávaným místům. Pět hlavních částí knihy představuje český překlad stížného listu¹ s jeho dvěma fotografiemi a seznamem signatářů, stať Petra Čorneje, „*Prozatím poručíme zmíněné křivdy Pánu Bohu, jehož je pomsta ...*“, pojednání Aleše Knápka, *Sídla nižší šlechty na Havlíčkově Brodě v Husově době*, příspěvek Pavla Rouse, *Beneš z Kocourova* a pojednání Ladislava Macka a Pavla Rouse, *Signatáři stížného listu z regionu dnešního Havlíčkově Brodska*. Poslední čtyři stati jsou vždy doplněny seznamy použitých pramenů a literatury. Kromě úvodních dvou fotografií originálu druhého exempláře stížného listu z Edinburghu je na závěr publikována fotografie zhotovené české faksimile listu z roku 2007, pořízená pro

---

¹ Překlad je převzat z publikace Amedeo Molnár, *Husitské manifesty*, Praha 1980.

Národní archiv v Praze se souhlasem Univerzitní knihovny v Edinburghu a prostřednictvím Skotského národního archivu v Edinburghu restaurátorem Davidem Frankem.

Úvodní výstižně nazvaná studie Petra Čorneje je další z autorových vynikajících analýz husitského období po jeho knížce *30. 7. 1419. První pražská defenestrace. Krvavá neděle uprostřed léta* (Praha 2010) a neméně přínosných a minuciózních studiích shromážděných v knize *Světla a stíny husitství* (Praha 2011). Text vlastně bezprostředně navazuje na prvně zmíněnou knížku. Prohlubuje poznání období let 1410–1418, a to se zvláštním zaměřením na vývoj jednotlivých proreformních i protireformních skupin české a moravské šlechty. Svůj výklad začíná Čornej rokem 1410, kdy došlo ke spálení Viklefových knih a prvnímu odvolání M. Jana Husa proti pálení knih k papežskému soudu dne 25. června 1410. Autor upozorňuje, že ke sblížení Husova reformního univerzitního okruhu s králem Václavem IV. a českou a moravskou šlechtou došlo zásluhou spojení Husova požadavku nápravy církve s panovníkovým a šlechtickým úsilím o oslabení moci církve, získání jejích statků a politické posílení vyšší a nižší šlechty, posléze měst, směřující ke stavovskému státu. Tento názor ovšem zastával již F. Hoffmann,² aniž je to zde uvedeno.

Čornej poté vždy s úplným výčtem jmen sleduje vývoj od prvních prohusitských reformních skupin české šlechty kolem zemského soudu s nejvyšším hofmistrem a nejvyšším purkrabím Lackem z Kravař, Bočkem st. z Kunštátu a Poděbrad a Čeněk z Vartenberka aj. a Václavova královského dvora včetně například kutnohorského mincmistra Petra Zmrzlíka ze Svojšína aj. (s. 19) přes první Husovy šlechtické podporovatele jednak jej doprovázející do Kostnice jako Jana z Chlumu na Svojkově aj. (s. 21), jednak v souvislosti s odchodem do Kostnice (Čeněk z Vartenberka aj. podle listu ze 7. října 1414 na s. 22) a obecně kolem Jana Husa jako např. Jindřicha Škopka z Dubé aj. (s. 25). Plynule přechází k popisu protestního hnutí nejprve moravské šlechty – bylo by zde dobré dodat kolem moravského zemského soudu, a samozřejmě moravského zemského hejtmana Lacka z Kravař – od schůzek ve Velkém Meziříčí v lednu 1415, v Brně 8. května, Praze

---

² František HOFFMANN, *Morava na cestě k husitské revoluci*, Husitský Tábor 4, 1981, s. 57–68, zvl. s. 59 a IDEM, *Morava před husitskou revolucí*, Časopis Moravského muzea 69, 1984, s. 49–78, 70, 1985, s. 103–146, zvl. I, s. 71.

12. května a současně v Kostnici 13. května 1415 (na s. 22–24). Připomíná, že zatímní největší protest 250 signatářů z Prahy, koncil nechal spálit, takže známe jen minimum jeho účastníků. Zachoval se ale originál druhého protestního listu z 12. května, sepsaný šlechtici ze středních Čech v čele s Pavlem z Jenštejna.

Tím se autor dostal k jádru své statě, a sice k vyličení přípravy a obsahu stížného listu zpečetěného v Praze dne 2. září 1415 a k analýze jeho signatářů i signatářů husitského reformního svazu z 5. září téhož roku (na s. 25–35). V protestu se kromě nesouhlasu s upálením M. Jana Husa objevila obrana křesťanské pravověrnosti České koruny a jejího státoprávního postavení. Autor vytkl, že panští signatáři protestu měli své statky nejméně v 10 krajích ze 14, kromě severozápadních Čech (Žatecko, Slánsko, Rakovnicko a Podbrdsko, s. 29), a rovnoměrně po celé Moravě. Zejména v severních Čechách se naopak seskupili signatáři katolické ligy v Českém Brodě z 1. října 1415 v čele s nejvyšším zemským sudím Hynkem Berkou z Dubé a nejvyšším dvorským sudím Albrechtem z Koldic, z nichž nejméně tři vstoupili již předtím do služeb uherského krále Zikmunda Lucemburského (s. 27–28).

Autor poukázal i na omezenější připojení pečetitelů z řad nižší šlechty – pouze z pěti krajů. Panští signatáři zřejmě z organizačních důvodů nedokázali zorganizovat protest nižší šlechty v krajích Boleslavsko, Hradecko, Vltavsko (tam pozdější husitský reformní spolek z roku 1417), Plzeňsko a Litoměřicko. Poté rozebral signatáře nižší šlechty podle zbývajících šesti exemplářů stížného listu. Potvrdil, že organizace protestu probíhala pod vlivem největších feudálů Čeňka z Vartenberka na jeho hradech Lipnice na Čáslavsku, Helfenburk na Prácheňsku a Choustník na Bechyňsku (také asi na hradech Borotíně a snad Jindřichově Hradci), zřejmě Bočka st. z Kunštátu a Poděbrad na hradě v Pardubicích na Chrudimsku (a také asi na Holicích a na Rychmburku) a Lacka z Kravař na hradech Velké Meziříčí a Moravském Šternberku (s. 30–31).

Moravskou situaci ponechal Čornej trochu stranou, přičemž odkázal na moji studii v tisku (s. 31, pozn. 96). Můžeme tedy dodat, že na Moravě stáli v čele protestu panských signatářů na pátém exempláři stížného listu bývalí straníci markrabích Jošta (8) a Prokopa (5), tzn. politicky aktivní šlechtici, v počtu 13 z 25 tamějších signatářů, a celkově tito bývalí straníci Jošta a Prokopa tvořili počtem 19 – 21 (12 Joštových a 7 – 9 Prokopových straníků) téměř pětinu ze 129 morav-

ských signatářů.³ Čornej zakončuje rozbor protestu analýzou diferenciacie postojů pečetitelů v průběhu husitské revoluce. Upozorňuje jak na pozdější spojence husitských městských svazů, tak na spojence krále Zikmunda a to i z řad Husových průvodců do Kostnice. Zde vynechal z neznámých důvodů Jindřicha Lacemboka z Chlumu, účastníka čáslavského sněmu v roce 1421, a na straně krále Zikmunda opovědníka husitské Praze z listopadu 1419, signatáře Čeňka z Mošnova (s. 33 a 39).

Ačkoliv se signatáři protestu odvolali k budoucímu jedinému a nepochybnému papeži, kostnický koncil je všechny pohnal ke svému soudu 25. února 1416. Proti kalichu a za platnost všech protihusitských koncilních výnosů se 22. února 1418 postavil i nový papež Martin V. Na začátku husitské revoluce se v listopadu 1419 proti husitské Praze spojilo jak jedenáct panských signatářů stížného listu, tak osm členů katolické panské ligy. Šlechta se dostala na okraj revolučního dění a o předchozí hegemonii ve státě si mohla nechat jen zdát (s. 38–39).

Stať archeologa Aleše Knápka se zaměřuje především na sídla signatářů stížného listu z řad nižší šlechty. Na úvod se stručně dotýká zdejších hradů, z nichž panským pečetitelům protestu patřily hrady Lipnice Čeňka z Vartenberka, Orlík u Humpolce Jindřicha z Dubé, Chlum pánů Jana, Viléma a Diviše z Chlumu, Lacembok (Zíkev) u Ledče nad Sázavou původně Jindřichovi Lacembokovi z Chlumu (pečetel v Kostnici), Oheb a Vildštejn asi po roce 1410 patřící nikoliv signatáři ale husitovi Petru Zmrzlíkovi ze Svojšína a Lichnice za husitské revoluce dobytá signatářem a husitským hejtmanem Janem Hertvíkem z Rušínova. Jestli v posledním případě nešlo o dvě osoby, není úplně jasné. Petr Čornej, Ladislav Macek a Pavel Rous uvádí dva husitské hejtmany Jana a Hertvíka z Rušínova (srov. na s. 33, 91, 94–95). Také držitel Vildštejna před rokem 1410 Ješek z Paběnic je v jiné literatuře uváděn jako Ješek z Popovce (s. 49). Po hradech autor věnoval pozornost dosud alespoň částečně zachovaným tvrzím. Podle situace v terénu a příslušné literatury, zejména Augustina Sedláčka, popisuje polohy a podoby tvrzí, přičemž

---

³ Srov. Jiří JUROK, *Straníci markraběte Prokopa kolem roku 1399 a otázka jejich kontinuity do husitské revoluce*, Olomoucký archivní sborník 13, 2015, s. 25–116, zvl. s. 41, 46. Prohusitské reformní postoje zastávalo rovněž pět biskupských manů, bývalých Prokopových stráníků a z toho čtyř exkomunikantů, srov. ibidem, s. 40, 45. Již ve svých starších publikacích z let 1980 a 1998 jsem rovněž upozornil na ovlivnění signatářů z řad nižší šlechty a dokonce vlastních manů Lackem z Kravař (Joštovým stráníkem), čímž se později zabýval Tomáš Baletka.

leckde přidává i cenné údaje z pramenů o životě a činnosti signatářů protestu. V určení tvrzí se téměř vždy shodl s lokalizací tvrzí uváděných u následující Mac-kovy a Rousovy statě, snad kromě Heřmanic u Vilémova v Podoubraví, kde Knápek nově identifikoval pozůstatky tvrže u kostela sv. Bartoloměje (s. 53). Nicméně je škoda, že obě statě nejsou více provázané, myslím na odkazy v první stati na pořadová čísla signatářů, jak je uvádí druhá stať. Knápkova stať je uzavřena po popisu dvou zachovaných tvrzí v Okrouhlici a Nelechově (s jeho rekonstrukcí na s. 59) upozorněním na dosud nelokalizovatelné tvrže jako v Loukově (Luké), Křivé, Skále, Ostružně, Slavíkově, Hůrce a Kroměšíně a zatímní nemožnost nalézt relikty jakéhokoli hospodářského dvora. Celkově se sídla nižší šlechty na Havlíčkobrodsku rozkládala jednak v Posázaví u Ledče nad Sázavou a Lipnice a jednak v Podoubraví a Železných horách (s. 56).

Malou biografii věnoval signatáři Beneši z Kocourova a jeho rodu Pavel Rous. Hned na začátku připomněl, že Benešova signace protestu z 2. září 1415 je nejstarší zprávou nejen o Benešovi a jeho rodu, ale také o vsi Kocourově u Chotěboře. Na Beneše se zachovala unikátní památka, a sice náhrobek z červeného mramoru v kostele sv. Filipa a Jakuba v Trhové Kamenici. Náhrobek uvádí, že Beneš zemřel 23. srpna 1419 a byl otcem Přibyslava, opata kláštera v Louce u Znojma. Přibyslav II., diplomat krále Jiřího z Poděbrad, stál v čele kláštera Louka od roku 1433 do 4. září 1466, kdy zemřel. Jeho náhrobek rovněž z červeného mramoru se v klášteře nezachoval, byl ale patrně vyhotoven současně s náhrobkem jeho otce Beneše, který tak byl osazen až v druhé polovině 15. století. Třetí známý člen rodu Václav z Kocourova a Kamenice, jmenovaný k roku 1457, spojil zřejmě obě zmíněné vsi v jedno panství.

Poslední příspěvek knihy od Ladislava Macka (ze SOkA Havlíčkův Brod) a Pavla Rouse podává u 51 signatářů nejstarší známé podoby jmen na podkladě originálu druhého exempláře stížného listu z Edinburghu, olomouckého rukopisu z 15. století z Vědecké knihovny v Olomouci (sign. M II 91), a edic Hermanna von der Hardta z roku 1698, Giana Domenica Mansiho z roku 1784 a Františka Palackého z roku 1844 i ze studie Augusta Sedláčka z roku 1917. Dále se autoři snaží o lokalizaci jejich sídel a popis pečeti, opět na základě několika zdrojů počínaje popisem Antonína Masáka z roku 1915. Znění jmen signatářů v Hardtově a Mansiho edicích je někde zcela zkomolené (např. u Hanuška z Běstvin, Hertvíka ze Spačic

a Oldřicha z Dobrovítova, s. 84–85) a nemá zřejmě valného významu. Naopak znění z originálu stížného listu a olomouckého rukopisu, jehož jako nejbližší originálu využil již Václav Novotný,⁴ mnohde přináší lepší a přesnější podobu, než zaznamenal právě Novotný (měl jen opis, nikoliv originál stížného listu). Za všechny lze uvést v originále stížného listu třeba Mikšíka z Hůrky („Micksiko de Huorka“, s. 79) a z olomouckého rukopisu například hned prvního v pořadí, Čeňka z Vartenberka či Václava z Dobrovítova (s. 76, 81).⁵ Na mnoha jiných místech jsem zjistil shodné čtení.

Problematictější výsledky přinesl rozbor obrazu pečeti. Po porovnání různých zdrojů byly většinou shromážděny zcela rozporné údaje a mnohdy rovněž konstatován setřelý obraz pečeti a nezřetelný opis. Oba autoři také rezignovali na sestavení co nejuplnějších biogramů signatářů. U originálu druhého exempláře stížného listu z Edinburghu mohla být více rozebrána jeho historie. List byl údajně za třicetileté války odvezen z Německa do Švédska a později do Skotska, tj. patřil zřejmě v roce 1648 k součásti švédské kořisti z Prahy.⁶ Obdobně byl často vydáván osmý exemplář stížného listu z Olomoucka a Opavska z Moravského Šternberku, a to v letech 1524, snad 1536 (Martinem Lutherem), dále 1558, 1609, 1610, 1690 aj.⁷ U Jana z Kroměšína uvedeného u vsi Kroměšín (s. 95), zařazeného zde z osmého exempláře stížného listu a ztotožněného s Janem Čapkem z Kroměšína, lokalizovaného na Novojičínsko do Vrchů u Fulneka, je pravděpodobné, že moravský Jan Čapek z Kroměšína původně pocházel z Čáslavska. Nejasná je jeho příbuznost s táborskými husitskými hejtmany Janem a Jakubem Kroměšínem z Březovic.⁸

Za poslední statí jsou otištěny dvě velmi cenné mapy, a sice jednak sídel pečetitelů stížného listu na Havlíčkobrodsku od Aleše Knápka a mapa majetkové držby v Husově době na Havlíčkobrodsku od univ. prof. Josefa Václava Šimáka z roku 1916. Přes vzorné provedení obou map se do první mapy vloudily některé chybičky. Na mapě nebyli umístěni signatáři se sídly na Lipnici s číslem 1 (s. 76),

---

⁴ Václav NOVOTNÝ, *Hus v Kostnici a česká šlechta*, Praha, 1915, s. 33–35.

⁵ Srov. ibidem, s. 59–80, zvl. s. 65–66.

⁶ Ibidem, s. 37.

⁷ Ibidem, s. 35–36.

⁸ Srov. Jiří JURK, *Moravský severovýchod v epoše husitské revoluce*, Nový Jičín 1998, s. 30, pozn. 37 (podle Adolfa Turka a Augustina Sedláčka).

Chlumu s čísly 34, 262 a 271 (s. 76, 91, 92), Ledči n. S. s č. 36 a 37 (s. 77), Bohdanči s č. 62 (s. 79) a Dobrovítově s č. 118 (s. 85), přičemž tři signatáři z Dobré Vody jsou nelokalizovatelní.

Celkově lze recenzovanou knížku hodnotit jako velmi významný počín. Kniha přináší závažné nové poznatky v celočeských souvislostech pro analýzu organizace protestu z roku 1415 a vývoj reformních a protireformních skupin šlechty (Petr Čornej), prohloubený navíc o průhled do regionální situace na dnešním Havlíčkobrodsku, o lokalizaci a podobu sídel pečetitelů z řad nižší šlechty (Aleš Knápek) a přehledně o jejich přesné nominální, sídelní a sfragistické určení (Ladislav Macek a Pavel Rous). Jak jsem se již zmínil, význam celého souboru statí vzrostl zvláště umožněním přístupu a využitím jediného originálu druhého exempláře stížného listu z Univerzitní knihovny v Edinburghu. Navíc celá kniha je opravdu krásně graficky vypravená.

Jiří Jurok

Die Jülich-Kleve-Bergischen Hof-, Hofämter- und Regimentsordnungen 1456/1521 bis 1609, Bearbeitet von Brigitte Kasten und Margarete Bruckhaus (Residenzenforschung 26), Ostfildern, Thorbecke Verlag 2015, LXXIII+865 s., ISBN 978-3-7995-4529-7.

Než se obrátím k vlastní knize, chtěl bych upozornit – i když půjde z valné části asi o věci obecně známé, na pozoruhodnou činnost Hansem Patzem založené Rezidenční komise. Akademie věd v Göttingách ji vzala pod svá ochranná křídla v r. 1985. Komise otevřela dokořán do té doby spíše sporadicky studovanou problematiku středověkých rezidencí a dvorů. Byl to ale až Werner Paravicini se svým týmem na univerzitě v Kielu, který dal tomuto studiu řád a doslova z ničeho vydupal ze země intenzivní konferenční činnost a publikační řadu, v níž vyšla i recenzovaná kniha a v níž jsou vydávány zejména protokoly ze zmíněných již (nepravidelně pořádaných) konferencí. Psát o této komisi zevrubněji by znamenalo upozorňovat na její bulletin *Mitteilungen der Residenzen-Kommission* a jejich „Ergänzungshefte“, jejichž nová řada začala vycházet před krátkou dobou, obě doprovázené doslova ohromující bibliografickou přílohou. Protože ale jde v jejich

případě o publikaci nekomerční povahy, která se dostává gratis i do řady našich institucí resp. jejich představitelů, není třeba o ní blíže informovat. Ostatně o různých aktivitách, často za účasti našich odborníků i o předchozích svazcích základní řady bylo u nás porůznu referováno, takže není třeba i z tohoto důvodu se o věci blíže šířit. Zejména čtyřsvazkový Handbuch, tvořící sumu vědomostí v tomto směru, je pomůckou špičkové důležitosti (dodávám, že i pro české poměry).

Nevím, kolik z nás (včetně mne před čtením této knihy) by bez zaváhání našlo v titulu uvedené oblasti římské říše na historické mapě střední Evropy. K odstranění tohoto hendikepu dobře slouží dvě názorné mapky na s. LXXII a LXXIII. Jde o důležité politické útvary ležící na dolním Rýnu, které jako hospodářsky vyspělá teritoria nemálo přispívaly k dynamice říšských politických dějin. Ale to není důvod, proč věnuji této zdánlivě odlehlé knize pozornost. Jde totiž o obsah edice, který je možno bez nadsázky označit jako ojedinělý a možná svým způsobem jedinečný, i když předkládaná materie zdaleka není kompletní ve smyslu značného počtu deperdit; odkazy na ty, na něž je přímo odkazováno, jsou zaznamenány v příloze. A stejně tak ani podklady nejsou vždy dochovány v originálech, ale více než často pouze v opisech. I když nejsou přiložena žádná vyobrazení předloh, umím si představit, že už jen přepis vydávaných textů byl i vzhledem k rozsahu sysifovskou prací. Ale k vlastnímu obsahu a jeho obecnější důležitosti.

Většina úvodu je věnována soupisu literatury a popisu předloh, získaných zejména z ústředního archivu Severního Porýní-Westfálska v Düsseldorfu. Vedle toho ovšem také přichází rámcová charakteristika dvorských řádů knížectví Jülich-Berg, Kleve-Mark resp. Jülich-Berg-Ravensberg za vlády tamních vévodů, kteří vymřeli právě 1609. V uvedeném časovém rozpětí docházelo různě k všelijakým uniím či opět dělením,¹ které nás tu ovšem nemusejí zajímat. Ostatně genealogická tabulka na s. LXXn. nás uvádí do prostředí vévodů (a ovšem i vévodkyň, které přicházely z různých prostředí, zejména z říše, ale výjimečně i z Francie) z Jülichu-Kleve a Bergu v rozpětí více než sto padesáti let. V těchto dvorských řádech se totiž odráží daleko více než jen situace na jednom, či spíše několika z mnoha vévodských rodů v říši. Jde o obecnější odraz doby, konkrétně jinak z mnoha důvodů velmi těžko rekonstruovatelný rytmus vnitřního dvorského života obecně a to

---

¹ Nejlepší orientaci tu přináší 4. svazek výše zmíněného Handbuchu pod příslušnými hesly.

doslova ve všech jeho důležitých, ale i méně významných ba dokonce i zcela bagatelních aspektech politických, správních, hospodářských i každodennostních. A tím právě tento materiál nabývá na obecnější platnosti, i když jej ovšem nelze automaticky přenášet do jiných prostředí. Dává nicméně závažné impulzy ke kvalifikovanějším úvahám.² Je ovšem pochopitelné, že má i řadu specifických rysů, které ale lze snadno rozpoznat a tudíž se jejich recepci vyhnout.

Není pochyb o tom, že instrukce, řády či jak jsou tyto interní písemnosti vysoce subjektivní povahy velmi subjektivně nazývány, jsou po formální stránce produkty diplomatické činnosti. Nejčastěji sice ve formě aktové povahy, nezřídka ale i jako písemnosti různých podob klasického materiálu diplomatického. Z tohoto aspektu nebylo zatím vykonáno tolik, abychom už mohli zřetelně vidět celou širokou škálu jednotlivých typů těchto pokynů či jejich variant, kde vedle obecně platných kategorií třeba počítat i s větším či menším množstvím různých specifík (ba někdy i „libůstek“) časových, teritoriálních a věcných. A zároveň je třeba sledovat jejich genezi v komunikaci mezi držitelem příslušné svrchované moci, jeho rádci či pověřenými osobami a kanceláří jako instancí či samostatným sekretářem, kteří dávali textům konečnou verzi bez velkého formálního usilování a starali se tak či onak i o jejich vlastní expedici. Že je tu ovšem velká variabilita ukazují editorky v úvodu na příkladu tzv. „Futterzettel“, což byly každodenní soupisy potravin, vyhotovené v kanceláři, které byly denně předávány vévodovi ke kontrole a odsouhlasení, aby pak v této podobě byly doručeny kompetentním osobám. Zmiňování jsou přitom jako příjemci písař kuchyně, hofmistr, příslušný dveřník, správce stolování (? Saalmeister) a zásobovač (Futtermeister). Jen si představme, že seznam byl vyhotovován nejméně 5-6 x každý den, což samo o sobě znamená nejméně dva tisíce exemplářů ročně. A je záhodno násobit. Že není ovšem k dispozici ani jediný originál nepřekvapuje. Ale je třeba přejít k těm důležitějším, totiž instrukcím a předpisům (řádům), které usměrňovaly život nejen této exkluzivní společnosti regionu, ale měly obecnější dopady (a je možno při této příležitosti uvažo-

---

² Právě řečené ovšem neznamená, že tu vůbec nejsou obdobné publikace či různá monografická pojednání; ostatně i o nich se dozvídáme z úvodní bibliografie, kde figuruje i jméno první z obou vydavatelek. V obecnějším kontextu lze upozornit na zájem věnovaný nově rakouské problematice včetně velké edice obdobného rázu, na který jsem upozornil v 1. svazku Sborníku archivních prací z r. 2015 či na podklady vzniklé a do značné míry dochované z prostředí burgundského dvora.

vat a zvažovat možné paralely a ovšem rozhlížet se i v našich archivech po možném obdobném materiálu, nejenom hospodářského charakteru, který, jak o tom je ještě povědomost z proseminářů, byl předmětem zájmu zejména edic Josefa Kalouska či Václava Černého).

V rámci obsahového rozpětí byly ovšem těmi důležitějšími instrukce pro jednotlivé úředníky dvora, pochopitelně také v souvislosti s jejich politickými pověřenými na diplomatických cestách, ale i v rámci bezprostředního dvorského života, který ovšem běžel vedle vlastní administrativy knížectví. To se týkalo v první řadě i finančního jistění jejich zabezpečení. Důležité tu jsou i instrukce pro snad všechny druhy úředníků a vedoucích pracovníků konkrétních funkcí. Oblouk se táhne od povinností různých druhů loveckých činitelů přes správce vinných sklepů, dvorské bednáře, mistry kuchyně a další až k osobám politickým. Diplomatika ovšem zaujme zejména nařízení v souvislosti s různými písařskými a kancelářskými aktivitami, které tu jsou hojně zastoupeny. Nicméně sem vítaně „zabloudily“ i protokoly různých politických zasedání, ale především jednání tajných radů o financování provozu knížecího dvora, rovněž však koncepty různých návrhů dvorských řádů, ale i některé písemnosti císařské určené příslušnému vévodovi ať už ve formě recesů či dekretů (některé z nich byly datovány v Praze a jsou tak jediným bohemikálním náznakem v celé edici). Zvláště posléze zaujmou texty vzniklé z iniciativy kolegia radů, které v průběhu doby nabývají na počtu, což naznačuje i zvyšující se důležitost této instituce.

Vlastní edice přináší celkem 109 textů různého rozsahu. Jejich časové rozložení je následující: z 15. století jich je sedm, z první poloviny 16. věku 27 (když se sem počítají i nedatované kusy patřící zhruba do poloviny století). S výjimkou dvou dokumentů z let 1601 a 1603 (rok 1609 uvedený v titulku knihy značí jen konec vlády příslušné dynastie) jich valná většina patří do druhé poloviny 16. století, i když ani tam není jejich rozložení rovnoměrné (tak např. z r. 1591 jich je osm, tedy plná desetina). Každému číslu předchází podrobný kodikologický popis příslušné písemnosti odkazující i na údaje sdělené v úvodu a pokud to bylo možné i zasazení textu do určitějších historických souvislostí. Edice sama pak má charakter diplomatického přepisu s podrobným textologickým aparátem (instrukce jsou psány vesměs německy). Věcné poznámky nepřicházejí, ale to podstatné lze nalézt v záhlavních informacích. Protože texty obsahují pochopitelně různé speci-

fické regionální pojmy, je závěrem připojen více než vítaně jejich čtrnáctistránkový glosář, který může čtenáři pomoci při četbě i jiných textů této doby. A posléze přicházejí dva rejstříky: jmenný (pro osoby i místa společně) a věcný. Tu lze nalézt hesla jak odkazující na králíky a jejich lovce, tak na kancelář a její jednotlivé úředníky (tu čísla zabírají skoro půldruhého sloupce). Ovšem různé písaře třeba hledat i pod různými dalšími zařízeními; tak písaře kuchyně pod kuchyní apod. A stejně tak se to týká i jednotlivých písařských diplomatických produktů u těchto zařízení (u zmíněné již kuchyně jde zejména o účty a jejich formy), řada hesel ale zachycuje i registra a registrátory stejně jako registrační praxi. Pozornost si zaslouží i heslo *Brief* se svými specializovanými formami, *Edikt* či heslo *Buch* ve smyslu úřední knihy a bylo by možno pokračovat.

Knihy, resp. edice jistě není určena k soustavnému čtení, nicméně stává se důležitou pomůckou při poznávání struktur vztahů a moci v jednom důležitém říšském teritoriu v raném novověku a tím i svým způsobem „berličkou“ pro obdobná studia v jiných teritoriích. I když ani začtení se do některých instrukcí není pro odborníka nezajímavé, ba může být – *incredibile dictum* – i četbou svým způsobem napínavou. Co všechno bylo předmětem zájmu a jak detailně tehdejší administrativa a byrokracie pracovala! Editorkám, z nichž jedna se dnes obrátila k jiným sférám historického bádání a druhá přestoupila do praktického života patří za jejich práci nelíčený dík. Škoda, že už nepodají další svědectví o látce, kterou pronikly jako nikdo jiný. Sto stran časopiseckých rozprav první z nich zdaleka nevypovídá o rozsahu jejich znalostí.

Ivan Hlaváček

Tropi Ordinarii Missae – Agnus Dei (Repertorium Troporum Bohemiae Medii Aevi, Pars IV), Hana Vlhová-Wörner (ed.), Praha, Bärenreiter 2013, 152 s., ISBN 979-0-2601-0700-7.

Hudba českého středověku si stále uchovává až podivuhodný počet otazníků, což je způsobeno tím, že na hudebního vědce výzkum v tomto směru klade dosti vysoké nároky. Množství pramenných památek, jež se v různém stavu dochovaly do dnešních dnů, vyžaduje ze strany badatele nejen množství času k jejich studiu,

ale rovněž dostatečnou specializaci a zkušenost, díky které je schopen v nich obsažený repertoár identifikovat, roztrždit a dále zpracovat. Výsledky takových výzkumů pak často slouží jen úzké vědecké veřejnosti, ale objevují se i takové, které dokážou uspokojit jak nároky sféry muzikologické, stejně jako oslovit širší hudební veřejnost, již tuto hudbu zprostředkovávají. Jedním ze vzácných příkladů této symbiózy praktického a akademického světa hudby je čtvrtý svazek řady „Repertorium Troporum Bohemiae Medii Aevi“ s názvem *Tropi Ordinarii Missae – Agnus Dei*, vydaný v nakladatelství Bärenreiter. Autorkou a editorkou této řady je Hana Vlhová-Wörner, jedna z našich předních badatelek na poli středověké hymnologie. Smyslem celé edice je vytvoření uceleného obrazu repertoáru latinských mešních tropů, tedy klasických mešních formulí se vsunutými texty, které byly užívány na území českého státu. Dosud poslední čtvrtý svazek (H 8030) z plánovaného pětisvazkového kompletu, zaměřený na *Agnus Dei*, přímo navazuje na předchozí díly. První díl (H 7878), jež obsahuje rovněž rozsáhlou studii, uvádějící do celkové problematiky, je věnován zpěvům mešního propria. V druhém svazku (H 7959) jsou zpracovány zpěvy mešního ordinaria *Kyrie eleison* a *Gloria in excelsis Deo*, ve svazku třetím (H 8017) pak *Sanctus*.

Úvodní komentář edice tropů k *Agnus Dei* je spojen se *Sanctus*, které jsou edičně zpracovány v předchozím třetím svazku, jak již bylo zmíněno. Důvodem mohlo být jak místo, kterého bylo v případě zpracování *Agnus Dei* vzhledem k menšímu počtu tropů více (v této řadě bylo edičně zpracováno padesát tropů k *Sanctus* ve třetím svazku a devatenáct k *Agnus Dei* v recenzovaném svazku čtvrtém), ale určitě také do značné míry společná charakteristika těchto dvou typů. Vybraný repertoár je reprezentativním vzorkem zpěvní tradice na našem území v období od 12. do počátku 16. století. Autorka je, podobně jako v případě tropů mešního propria i tropů ke *Kyrie eleison* a *Gloria in excelsis Deo*, dělí na tři základní repertoárové skupiny, které se překrývají jen okrajově. Nejstarší typ repertoáru představují prameny spojené se svatovítskou katedrálou na Pražském hradě, zejména tzv. *Svatovítské troparium* z konce 12. století a *Ordinarium* ze sbírky prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic, pocházející z šedesátých let 14. století. Zde dochované skladby jsou výrazně ovlivněny starší francouzskou tradicí a je pro ně typický rovněž vysoký počet unikátně dochovaných zpěvů. Pozoruhodný je však rovněž fakt, že stejný repertoár se udržel i po obnovení liturgie v katedrále v druhé

polovině 15. století v poměrně konzervativní podobě. Vlhová-Wörner tak usuzuje na základě vzácně dochovaných notovaných rukopisných pramenů z pozdější doby, jako je kupříkladu tzv. *Mariánský graduál*.

Oproti konzervativnímu přístupu v katedrální praxi, v diecézní tradici je možno pozorovat o poznání svobodnější přístup, který je do jisté míry podobný vývoji v sousedních jihoněmeckých oblastech, např. v Bavorsku. Dokladem toho jsou již první významnější sbírky, jež pocházejí ze 14. století, v nichž se řada zpěvů dočkala nové podoby melodie nebo i textu. Autorka v této souvislosti také upozorňuje na zajímavé zjištění, že právě na konci 14. století dochází ke zřetelnému úpadku zájmu o tropy k *Agnus Dei*, jejichž funkce se přesunula k *Sanctus*. Tím je možné velmi přesvědčivě vysvětlit nepoměr mezi počtem dochovaných tropů těchto dvou skupin. Tento vývoj pak vrcholí ve třetím okruhu tropového repertoáru, který představuje latinská tradice českých utrakvistů na přelomu 15. a 16. století. Ti se zabývali v podstatě již jen tropy k *Sanctus*. V průběhu let byly zpěvy v diecézní tradici, používané při liturgii, stále doplňovány o nový repertoár.

Mezi dochovanými prameny svým množstvím významně převažuje repertoár z období pozdního středověku, na základě čehož by bylo možno usuzovat, že české země přišly do užšího kontaktu s tradicí tropů poměrně pozdě. Na základě určitých fragmentů se však zdá, že i starší vrstva repertoáru zde byla známa a pouze se dochovalo malé množství pramenů, jež by přímo dokazovaly jeho přítomnost a používání. Co se týče tropů české provenience obecně, jsou tyto nejvíce zastoupeny v latinské tvorbě na přelomu 15. a 16. století, kdy se utrakvisté na tomto poli věnovali intenzívní kompoziční činnosti. Na příkladu *Agnus Dei* je však možné dobře ilustrovat jejich nezájem o tento zpěv, který souvisel se změnami v utrakvistické liturgii, neboť k domácí provenienci té doby můžeme přiřadit pouze jediný tropus *Agnus Qui natus es de virgine*, jehož přítomnost je doložena výhradně v pozdních řádových rukopisech. Podobně zajímavou otázkou je příslušnost jednotlivých tropů ke konkrétnímu liturgickému období, neboť zatímco u *Kyrie* a *Gloria* jsou dochovány poměrně přesné instrukce o jejich zařazení, u *Sanctus* i *Agnus Dei* se jedná spíše o výjimečné přípisy, které jsou navíc v některých případech překvapivé.

Autorka se dále zabývá podobou tropů v *Sanctus* a *Agnus Dei*, neopomíjí ani vsuvky pro *Benedictus* a oddíl komentářů uzavírá přehlednými tabulkami. Další dvě části jsou věnovány edici textů a notové edici hudby. V ní jsou jednotlivé vy-

brané tropy k *Agnus* přepsány do pětlinkové osnovy s houslovým klíčem. V případě, že byl určitý nápěv dochován v různých pramenech variantně, jsou zde vybrané příklady přepsány současně, což poskytuje jedinečnou možnost jejich srovnání. V případě *Agnus Miserere deus vere* (s. 97–104) se jedná dokonce o šest pramenů s rozdílným zněním. V závěru je uvedeno několik ukázek zde zpracovávaných hudebních pramenů (zařazených v Appendixu), stejně jako soupis použitých i citovaných rukopisů a použité literatury. Jedná se o titul, který je důležitým přínosem k poznání repertoáru středověkých tropů u nás i hlubšího obsahu starších rukopisů hudební povahy a to především zásluhou precizního vědeckého přístupu a zpracování Hany Vlhové-Wörner.

Lukáš Vytlačil